

УДК 159.9 – 055.82

X 12

Роман ХАВУЛА

СТОСУНКИ З БАТЬКАМИ В СІМ'Ї ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЄ СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНИХ ДІТЕЙ

У статті розглядаються стосунки в сім'ї як особливий психологічний феномен і важлива складова формування готовності до батьківства. Стосунки характеризуються чинниками, що впливають на виникнення уявлень про взаємодію зі своїми майбутніми дітьми. Виокремлено інтеграційні показники, параметри та структуру дитячо-батьківських стосунків. Проведено теоретичний аналіз категорій уявлення та установки, висвітлюються чинники, що впливають на формування уявлень про взаємодію зі своїми майбутніми дітьми.

Ключові слова: сім'я, батьківство, батьківські стосунки, уявлення, батьківська сім'я.

Роль сім'ї в суспільстві особлива, оскільки саме тут формується і розвивається особистість людини, закладаються моральні, етичні основи, розкривається внутрішній світ, відбувається оволодіння соціальними ролями, необхідними для активної і позитивної адаптації дитини в соціумі. Сучасна традиційна європейська сім'я переживає зміни, які визначаються або як криза, або як її соціально-культурологічна трансформація (М. Ю. Арутюнян [4]). В Україні і багатьох європейських країнах ці процеси відбуваються на тлі глибокої системної кризи, що торкнулася всього суспільства, всіх соціальних шарів. Саме тому підвищений інтерес різних галузей науки до питань сім'ї, її проблем хвилює сьогодні не лише психологію, але й інші гуманітарні науки.

Досвід вивчення генези сім'ї в соціальних науках дає змогу характеризувати її як необхідний компонент організованої

соціальної структури будь-якого цивілізованого суспільства.

© Хавула Роман, 2010

Універсальність сім'ї визначається тим, що в кожному суспільстві необхідно регулювати стосунки між людьми так, аби вони відповідали потребам особистості, що розвивається, та соціуму (А. Адлер [1]). Це стосується, насамперед, регулювання стосунків між чоловіком і жінкою, виробництвом і розподілом економічних ресурсів та соціалізації дітей, майбутніх громадян (А. І. Антонов [3]). На сьогодні питання стосунків з батьками в сім'ї як основи формування уявлень про майбутню взаємодію з власними дітьми, є нерозв'язане, а проблема формування готовності до батьківства рідко стає предметом психологічних досліджень. Тож вивчення проблеми, зокрема, стосунків дітей у сім'ї з батьком, вплив батьківського ставлення на розвиток установок і уявлення про власне батьківство є актуальним, оскільки вони мало досліджені.

Розробка цих питань пов'язана з реалізацією Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009 – 2015 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України № 41 від 28.01.2009 р.).

Численні дослідження вказують на структурну нестійкість, негармонійність сучасної сім'ї, ціннісно-нормативну девіантність та інші особливості, що виявляються як у її малодітності, зростанні числа розлучень, у появі сирітства при живих батьках і внесення ерозії в соціальний розвиток країни загалом. Однак А.І. Антонов [3], В.Н. Дружинін [6] у роботах, присвячених аналізу методологічних принципів дослідження сімейної структури та структури взаємин між її членами, відзначають, що тільки гармонійна сім'я забезпечує відтворення демографічної структури суспільства; якщо не досягнута її стійка стабільність, виникають ускладнення у функціонуванні суспільства на всіх його рівнях. Ця проблематика відображена у наукових працях учених: А. Адлера [1], В.Н. Дружиніна [6], Р.В. Овчарової [12], С.Л. Рубінштейна [14], Л.Б. Шнейдера [19].

А. Адлер [1] у розмаїтті умов розвитку дитини виділяє низку чинників, що створюють систему, яка визначає формування батьківства. В.Н. Дружинін [6], Р.В. Овчарова [12] наголошують, що батьківство є важливою умовою розвитку дитини та особи-стості самого батька. За даними досліджень,

батько впливає на статеворольову ідентифікацію (З. Фройд, Н. Левальд); інтелектуальний розвиток (інтерес до учіння) (В. Фтенакіс, Р. Берне); засвоєння моральних норм (О.Б. Чиркова); емоційно-особистісну сферу дитини (Є.О. Смірнова); а також її характерологічні особливості (Є.П. Лльїн, З. Матейчек і ін.). Перехід до батьківства припускає подолання особистісної кризи чоловіком, пов'язаної з проблемою усвідомлення себе батьком (Е. Еріксон, Е. Фром, Р.В. Манероу).

На думку А.І. Антонова [3] та В.Н. Дружиніна [6], вивчення психологічною наукою сім'ї і внутрішньосімейних стосунків дає змогу твердити, що сім'я є необхідним, якісним, соціальним і референтним утворенням будь-якого суспільства. Її структура визначається кожним суспільством, культурою, є регулятором стосунків між людьми, а також відповідністю релевантним потребам суспільства. За визначенням О.А. Карабанова [7], це стосується як взаємин чоловіка і жінки, так і виховання, соціалізації майбутнього покоління, формування нових цінностей, орієнтації на сім'ю як соціальний еталон.

Сім'я у своєму історичному розвитку, вказує М.Ю. Аругюнян, зазнала якісно глибоких змін, пройшовши шлях від полігамного, стадного існування до цивілізованого рівня. „Кожна епоха накладала свій відбиток на розвиток сім'ї, яка безпосередньо поєднує в собі індивідуальний і колективний початок, є джерелом соціальних ідеалів і критеріїв поведінки” [4, 27 – 31]. На його думку, на ранній стадії розвитку людського суспільства, індивідуальне батьківство не було інституалізовано: доглядом за дітьми, їхнім вихованням опікувалася вся община. Пізніше, з появою моногамного шлюбу, в середовищі феодальної і ранньофеодальної знаті поширився інститут виховання – звичай обов'язкового виховання дітей поза батьківською сім'єю [4].

Л.Б.Шнейдер у роботі “Основи сімейної психології” виділив шість стадій трансформацій у стосунках між батьком і дитиною:

Інфантидний стиль – характеризується масовими дітовбивствами, насильством.

Кидаючий стиль – дитина залишається об'єктом агресії, її часто збувають з рук в монастир, годувальниці, в чужу сім'ю.

Амбівалентний стиль – дитина ще не стала окремою духовною особистістю і повноправним членом сім'ї.

Нав'язливий стиль – дитина стає ближчою до батька, але її поведінка і внутрішній світ контролюються.

Соціалізуючий стиль – дитина – об'єкт виховання і навчання, основні зусилля батька спрямовані на тренування волі і підготовку дитини до самостійного життя.

Допомагаючий стиль – батьки прагнуть забезпечити індивідуальний розвиток дитини, переважає емоційний контакт і співчуття [19, 57 – 58].

Л.Б. Шнейдер [19] також виділяє три основні моделі розвитку шлюбно-сімейних стосунків у сучасному суспільстві:

– нормативна модель – характеризується традиційним, юридично оформленим типом шлюбно-сімейних стосунків, бажанням мати дітей або вже з дітьми, установка на домінування чоловіка, збереження сексуальної вірності партнерів, діадичність;

– квазісімейні моделі – припускають наявність альтернативних форм шлюбно-сімейних стосунків: незареєстроване співжиття (так званий “цивільний шлюб”), свідомо бездітність, розлучення, повторні шлюбно-сімейні стосунки, позашлюбні сексуальні стосунки, групові шлюби, житлові співтовариства;

– особливі моделі характеризуються наявністю нетрадиційних форм шлюбно-сімейних стосунків: батьки-одинаки, відсутність голови сім'ї, відсутність матері, відсутність чіткого розподілу ролей у сім'ї.

Р.В.Овчарова [11] висловлює думку, що батьківство як соціально-психологічне утворення особистості є ієрархічно організованою системою соціальних установок різного рівня узагальнення і конкретизації [11, 17 – 21]. Поняття “аттитюд” (“соціальна установка”) використовували у своїх працях У.Томас і Ф.Знанецький. Вони визначали його як “стан свідомості, регулююче ставлення і поведінка людини у зв'язку з певним об'єктом в певних умовах і психологічні переживання ним соціальної цінності, сенсу об'єкту” [8, 338 – 339]. У цьому визначенні автори виходили з тези, що дослідження взаємин особистості і суспільства повинно ґрунтуватися на аналізі соціальних цінностей самого суспільства і ставлення до нього з боку індивідів. Тільки з цих позицій, на думку В.А. Ядова, можна пояснити їхню поведінку [21, 94 – 95].

Крім установок на батьківство, у контексті нашої теми цікавою є категорія уявлення. Формування уявлень про стосунки зі своїми майбутніми дітьми впливає на розвиток у юнака розуміння своєї ролі батька.

У контексті нашої теми уявлення як психологічна категорія – недостатньо розроблена галузь у психології в контексті нашої теми. У психологічному словнику є таке визначення: “Уявлення – образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви... Уявлення - початкові дані для операції в свідомості зліпками дійсності... Уявлення – підсумок чуттєвого пізнання світу, досвід, надбання кожної особистості” [15, 429 – 430].

С.Л. Рубінштейн [14] і О.М. Леонтьєв [10], виділяючи такі характерні риси уявлень, як наочність, фрагментарність, узагальненість, нестійкість, мінливість, роблять висновок: уявлення володіють різним ступенем узагальнення і утворюють цілу ієрархію більш узагальнених уявлень, які на одному полюсі переходять у поняття, тоді як на іншому – в образи спогаду, що відтворюють сприйняття. Образ батьківства формується відповідно до законів розвитку уявлення.

Незважаючи на наукові доробки, аналізу стосунків юнаків з батьком в сім'ї та особливості формування установок й уявлень про взаємодії з власними дітьми у майбутньому не зроблено.

Стосовно батьківства як соціально-психологічного утворення в особистості диспозиційна система соціальних установок мало вивчена. Недостатньо розкриті, зокрема, такі питання:

1) на рівні соціальних установок, у системі ціннісних орієнтації особистості – позиції цінностей “сім'я”, “батьківство”, “дитина”; система сімейних і батьківських цінностей; уся сукупність сімейних і гендерних ідеалів;

2) на рівні соціальних фіксованих установок: сценарії реалізації батьківства, батьківські очікування, установки на виховання дітей (на дитячо-батьківську взаємодію). У всій сукупності і взаємозв'язку вони складають систему установок особистості на батьківство.

Синонімічно до поняття “батьківські установки” часто використовуються поняття “батьківське ставлення” і “батьківська позиція”. Доцільно зберегти термін “батьківське

ставлення” для установок і відповідної поведінки, які не пов’язані саме з даною дитиною, а характеризують ставлення до дітей взагалі. Ми також розглядаємо в психології ставлення батька як “сукупність теоретичних уявлень, згідно з якими психологічним ядром особистості є індивідуально-цілісна система її об’єктивно-оцінних ставлень до дійсності, що є інтеріоризованим досвідом взаємин з іншими людьми в умовах соціального оточення. Система ставлень визначає характер переживань особистості, особливості сприйняття дійсності, характер поведінкових реакцій на зовнішні дії [15, 376 – 377]. Саме ця система ставлень, установок та уявлень формує образ батьківства.

Мета статті полягає у систематизації та аналізі теоретичних положень структури дитячо-батьківських стосунків, уявлення про батьківство як соціально-психологічне утворення особистості (залежність від типу сім’ї та її системи впливів батька на дитину).

Питанням впливу типу сім’ї на формування у юнака уявлення про майбутнє батьківство вивчав С.І. Голод [5]. Він виділяє три типи сім’ї: патріархальний (традиційний), дитиноцентричний (сучасний) і подружній (постсучасний), що опосередковують нам установки та уявлення про розподіл ролей в сім’ї, зокрема, роль батька.

Патріархальний тип розподілу влади спирається на економічну залежність членів сім’ї від її голови (чоловіка і батька). Стосунки “батьки – діти” у такій сім’ї зводяться до абсолютної батьківської влади і авторитарної системи виховання. Тут слід пам’ятати, що традиційна сім’я, на думку М.Ю. Арутюняна, “істотно відрізняється від моделі минулого. Вона втратила свою об’єктивну основу, яка полягала у взаємодоповненості ролей подружжя і була радше наслідком особливих взаємин подружжя, що характеризуються відносно низьким рівнем психологічної солідарності, особливо такого її компоненту, як кооперація” [4, 20]. Відповідні установки та уявлення формуються у членів сім’ї.

Для дитиноцентричного типу сім’ї характерне піднесення приватного життя, чуттєвої аспекти шлюбу й інтимності. Стосунки між чоловіком і дружиною більш рівноправні. Дитина – а її народження, як правило, планується – перетворюється на об’єкт батьківської любові, стійкої прихильності і потурання:

свої інтереси батьки підпорядковують інтересам дітей.

Сім'я подружнього типу відходить від панування залежних стосунків. Тож, у межах одного сімейного типу виникають різноманітні стосунки між подружжям і поколіннями. Така сім'я надає можливість індивідуальної самореалізації для всіх і відповідно для формування установок та уявлень про ролі в ній [5, 70].

М.Ю.Арутюнян припустила, що кожен тип сімейної організації має свою власну "соціалізуючу специфіку". Так, традиційна сім'я виховує у дітей пошану до авторитету і встановленого порядку, вимагає від дітей неухильного дотримання вимог старших. У ній основна педагогічна дія здійснюється "зверху – вниз" і припускає схему стосунків "вимога – підпорядкування". У дитиноцентричній сім'ї основні педагогічні парадигми – "щастя дитини", "сім'я для дитини". Основні дії знизу – вгору і зверху – вниз. У такій сім'ї складна система вимог і прохань, що формують симбіотичну залежність дитини від батьків. У подружній сім'ї стосунки дітей і батьків будуються на довірі, певному ступені автономності. Взаємодії в ній горизонтальні, з урахуванням інтересів дитини [4, 28 – 29].

У сім'ї зазвичай домінує той її представник, хто володіє найбільшим об'ємом владних повноважень. Завдання домінуючої особистості полягає в забезпеченні групи, координації дій її членів для досягнення групових цілей, у визначенні перспектив життя і розвитку групи [6, 35]. Дані емпіричних досліджень дають змогу стверджувати, що домінування чоловіка або жінки є одним з необхідних умов стійкості сім'ї.

У найелементарнішому вигляді ієрархія домінування включає трьох членів сім'ї (батько, мати, дитина), тому важливо не тільки те, хто домінує над всіма, але і сама ієрархія влади – хто кому підкоряється. Роль голови сім'ї припускає відповідальність за сім'ю загалом: "за її сьогоднішня, минуле, майбутнє, діяльність і поведінку членів сім'ї, перед собою і сім'єю, перед найближчим соціальним оточенням і тією частиною світу людей (суспільство), до якої належить сім'я". При цьому В.Н. Дружинін особливо наголошує: "якщо відповідальності не несе ніхто – це "псевдосім'я" [6, 39].

Не слід забувати, що сімейне життя, як ніяка інша сфера людського спілкування, засноване на комплексі альтруїстичних відчуттів: співпереживання, безкорисливості, самовідданості [16, 39]. І дійсно, хоч стосунки емоційної близькості не є необхідними для сім'ї як соціального інституту, проте “афіліація, не зважаючи на норму, або лежить в основі сім'ї, або виникає в процесі її існування”. При цьому знак психічної емоційної близькості не обов'язково позитивний: “байдужість, відчуження, ненависть забарвлюють існування сім'ї в свої кольори не меншою мірою, ніж любов, розуміння і співчуття” [6, 4]. На думку А.В. Петровського, ступінь емоційної близькості – це особлива якість справжньої сім'ї, і важко уявити собі іншу групу, де подібна якість була б розвинена до такого ступеня [13, 19].

Е.Г. Ейдеміллер і В. Юстіцкіс позитивно розглядають емоційні прояви симпатії як цементуючу силу сімейних стосунків: стосунки симпатії викликають наростання інтересу до об'єкта симпатії. Інтерес цей пов'язаний з прагненням допомогти, спільно радіти або засмучуватися, що, своєю чергою, обумовлює ще більшу взаємну відвертість і, відповідно, наростання емпатії [20, 30 – 31]. Звідси і те значення стосунків симпатії у профілактиці і пом'якшенні міжособистісних конфліктів у сім'ї [20].

Р.В. Овчарова [12] виділяє такі рівні факторних впливів, сукупність яких визначає формування батьківства як інтегрального психологічного утворення особистості батька, “...що включає сукупність ціннісних орієнтації батька, установок і очікувань, батьківських відчуттів, ставлень і позицій, батьківської відповідальності і стилю сімейного виховання” [12, 22]:

- 1) макросистему – рівень суспільних впливів;
- 2) мезосистему – рівень впливу батьківської сім'ї;
- 3) мікросистему – рівень власної сім'ї;
- 4) індивідуальний рівень – рівень конкретної особистості.

У науковій літературі по-різному розглядається вплив суспільства на формування батьківства.

Опосередкований вплив суспільства здійснюється через дію репродуктивних норм (це один з компонентів формування репродуктивних установок, і вони більшою мірою, ніж будь-які

інші норми, не усвідомлюються людиною), що належать до системи установок особистості [12, 36]. Загалом можна відзначити, що вплив суспільства здебільшого усвідомлюється особистістю, отже, формування батьківства певною мірою можливе через соціальне регулювання, при цьому частина дій усвідомлюється слабо, але їхній вплив на формування батьківства сильніший.

Батьківську сім'ю (мезосистема) розглядають як первинне соціальне середовище індивіда, середовище соціалізації. Сімейна атмосфера, стосунки у сім'ї, ціннісні орієнтації і установки батьків, на думку А. Адлера [1], є основними зумовлюючими чинниками у розвитку особистості, він їх називає соціальними інтересами. Батьківська сім'я – найдоступніший зразок спостереження для дитини, яка за певних умов стає зразком її наслідування. За даними Т.І. Димнової [12, 38] між структурами подружніх і батьківських сімей спостерігається пряма залежність: подружні сім'ї переважно аналогічні батьківським, особливості батьківської сім'ї неусвідомлено сприймаються дітьми в їхніх сім'ях.

У системі внутрішньосімейних стосунків основними є взаємини між подружжям, стан і характер яких є провідною детермінантою від якої залежить успіх або неуспіх сімейного виховання. Так, у сім'ях з узгодженими і гармонійними подружніми стосунками дитина сприймає приклад людської солідарності, турботи один про одного, і, навпаки, в дезорганізованих сім'ях дитині подається негативний приклад людських стосунках, який може закріпитися в її власному досвіді і стати стандартом у взаєминах з іншими людьми. Ми вважаємо, що тут виявляється сімейне вікарне навчання. “Емоційна насиченість і емоційно-позитивний характер міжособистісних стосунках, стійкість, тривалість і стабільність взаємодії з партнером, спільна діяльність і співпраця з дорослими є зразком компетентності, соціальна підтримка та ініціація до самостійної діяльності роблять сім'ю унікальною структурою, що забезпечує найбільш сприятливі умови для особистісного й інтелектуального розвитку дитини” [7, 117 – 118].

Багато дослідників (А.І. Антонов, І.В. Гребінників, У. Гуд,

С.В. Ковальов, І.С. Кон) виділяють як особливі риси сім'ї її специфічну роль у відтворенні певного способу життя, "реалізацію" батьків у дітях. Діти сприймають від батьків не тільки форму поведінки, підсвідомі реакції, різноманітні позитивні або негативні звички, але й істотні риси моделі подружніх стосунків. Наші спостереження свідчать, що сучасна ситуація в сім'ях, а саме розлучення (як наслідок), насильство, сплутаність (дифузність) ролей, і є результат перенесення (проекції) молодими людьми тих батьківських стосунків і патернів поведінки, які виникли під час соціальної кризи; форми поведінки ми розглядаємо як спадкову і основоположну вираженість соматичній організації, а істотні риси в моделі подружніх стосунках – як вікарну форму навчання в умовах сімейного життя.

В.Н.Дружинін виділяє два основні підходи до розуміння наслідування дітьми дорослих:

- подружжя відтворює у своїй сім'ї ті способи виховання, які здійснювали їх батьки стосовно їхніх братів і сестер;
- діти ставляться до інших так само, як батьки ставилися до них [12, 39].

Тільки сім'я – батьки і близькі родичі, їх спосіб життя, зміст спілкування і стиль взаємин – стають для дітей зразками, формування еталонних образів чоловіка і жінки, соціальні патерни майбутньої поведінки.

Як ми бачимо, дитячо-батьківські стосунки складають найважливішу підсистему стосунків сім'ї як цілісної системи і можуть розглядатися як безперервні, тривалі і опосередковані віковими особливостями дитини і батька стосунки. Ця підсистема стосунків є, на наш погляд, найважливішою детермінантою психічного розвитку і процесу соціалізації дитини.

О.А.Карабанова [7] визначає такі *параметри структури дитячо-батьківських стосунків*:

- характер емоційного зв'язку (емоційне прийняття дитини батьком, прихильність та емоційне ставлення до батька з боку дитини);
- мотиви виховання і батьківства;

- ступінь залученості батька і дитини в дитячо-батьківські стосунки;
- задоволення потреб дитини, турбота й увага до неї батька;
- стиль спілкування і взаємодії з дитиною, особливості прояву батьківського лідерства;
- спосіб розв'язання проблемних і конфліктних ситуацій; підтримка автономії дитини;
- соціальний контроль: вимоги і заборони, їх зміст і кількість; спосіб контролю; санкції (заохочення і підкріплення); батьківський моніторинг;
- ступінь стійкості і послідовності (суперечності) сімейного виховання.

Також виділяють *інтеграційні показники дитячо-батьківських стосунків*:

- батьківська позиція, яка визначається характером емоційного схвалення дитини, мотивами і цінностями виховання, образом дитини, образом себе як батька, моделями ролевої батьківської поведінки, ступенем задоволення батьківством;
- тип сімейного виховання, що визначається емоційними стосунками, стилем спілкування і взаємодії, ступенем задоволення потреб дитини, особливостями батьківського контролю і ступенем послідовності в його реалізації;
- важливими чинниками формування образу майбутніх дитячо-батьківських стосунків є емоційні стосунки в сім'ї і, зокрема, емоційне ставлення батька до дитини.

Отже, більшість дослідників визнають вплив на формування у дитини батьківської сім'ї як зразка. Проте зараз немає єдиного розуміння механізмів ідентифікації і репрезентації батьківства. Ми підтримуємо тезу І.С. Кона [9], який відзначає вибірковість спадкоємності поколінь. Він констатує, що одні знання, норми і цінності засвоюються та передаються наступним поколінням, інші, що не відповідають зміненим обставинам, відкидаються або трансформуються.

— чуттєвий досвід переживання себе дитиною, а також як майбутнього батька, утворюють ментальний простір образу майбутнього батька;

— уявлення про стосунки зі своїми майбутніми дітьми зароджуються в процесі повсякденної життєдіяльності людини, її взаємин з іншими людьми (і, зокрема, з власними батьками), є частиною формуючого у неї емоційно-забарвленого образу майбутнього і схильні до процесу трансформації у зв'язку з надбанням життєвого досвіду;

Отже, на рівні особистості батьківство постає перед нами і як соціально-психологічне утворення, що охоплює систему диспозицій, що виражають готовність діяти стосовно дитини тим або іншим способом, і як реальна поведінка батька стосовно дитини, що помітно виявляє себе у стилі батьківського виховання, і як цілий комплекс уявлень, об'єднуючий образи себе як дитини, себе як батька.

Ці положення дають змогу визначити перспективу нашого дослідження: експериментальне вивчення формування психологічної готовності юнаків до батьківства.

Література

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / А. Адлер. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 413 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
3. Антонов А.И. Социология семьи: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по направл. и спец. “Социология” / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М.: МГУ, 1996. – 304 с.
4. Арутюнян М.Ю. Педагогический потенциал семьи и проблема инфантилизма молодежи / М.Ю. Арутюнян // Отец в современной семье / отв. ред. Н.Я. Соловьев. – Вильнюс: Институт философии, социологии, права АН Лит. ССР, 1988. – С. 27 – 31.
5. Голод С.И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты / С.И. Голод; под ред. Г.М. Романенковой. – Л.: Наука, Ленинградское отд-ние, 1984. – 136 с.
6. Дружинин В.Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 199 с.
7. Карabanова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / О.А. Карabanова. – М.: Гардарики, 2007. – 320 с.

8. Коваленко А.Б., Корнев М.Н. Соціальна психологія: Підручник / А. Б. Коваленко, М. Н. Корнев. – К. : Вища школа, 2006. – 400 с.
9. Кон И.С. Ребенок и общество: учебное пособие / И. С. Кон. – М. : Владос, 2003. – 336 с.
10. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
11. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. – М. : Институт психотерапии, 2003. – 319 с.
12. Овчарова Р.В. Родительство как психологический феномен / Р.В. Овчарова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 496 с.
13. Петровский А.В. Дети и тактика семейного воспитания / А.В. Петровский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 705 с.
15. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1997. – 800 с.
16. Сысенко В.А. Молодежь вступает в брак / В.А. Сысенко. – М. : Мысль, 1986. – 225 с.
17. Титаренко В.Я. Семья и формирование личности / В.Я. Титаренко. – М. : Мысль, 1987. – 352 с.
18. Томпсон Дж. Социология / Дж. Томпсон, Дж. Пристли. – Львов: Инициатива; М. : АСТ, 1998. – 491 с.
19. Шнейдер Л.Б. Основы семейной психологии: учеб. пособие / Л.Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института, 2005. – 928 с.
20. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 2000. – 652 с.
21. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. — М. : Наука, 1975. – С. 98 – 105.
22. Zemska M. Postawy rodzicielskie i ich wptyw na osobowosc dziecka IM. Zemska II Rodzina i dziecko I Red . M. Zemska. – Warszawa.: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979. – S. 21 – 79.

Хавула Роман. Отношения с родителями в семье как основа формирования представлений о будущем отношении к собственным детям. В статье рассматриваются отношения в семье как особый психологический феномен и важная составляющая формирования готовности к отцовству.

Отношения характеризуются факторами, влияющими на возникновение представлений о взаимодействии со своими будущими детьми. Выделены интеграционные показатели, параметры и структура детско-родительских отношений. Проведен теоретический анализ категорий представления, установки, освещаются факторы, влияющие на формирование представлений об отношениях со своими будущими детьми.

Ключевые слова: семья, отцовство, родительские отношения, представления, родительская семья.

Khavula Roman. Relationships with parents in the family as basis of forming pictures of future attitude to own children.

The analysis of family relations as a special psychological phenomenon and as an important part of youth readiness to paternity are examined in the article. Parameters and structure of child-paternal relations are selected. The theoretical analysis of categories of conceptions and attitudes are conducted and the basic descriptions and structure of family conceptions are selected.

Key words: family, paternity, paternal relations, conceptions, paternal family.